

ALİ RIZA ZİHAK'IN HİKÂYELERİNDE ANLATICI TIPLERİ VE BAKIŞ AÇISI*

*Bahadır GÜCÜYETER***

ÖZET

Perspektif, sadece görsel sanatlar için değil aynı zamanda kurgusal eserler için de önemli bir unsurdur. Sanatçının eseri oluştururken konumlandığı yer ve bakış açısı eserin yönünü de büyük ölçüde belirler. Kurgusal eserlerdeki perspektif meselesi bugüne kadar çokça tartışılmış ve üzerinde çeşitli fikirler ileri sürülmüştür. Bu çalışmada İran Türk nesir edebiyatının önemli temsilcilerinden Ali Rıza Zihak'ın "İtgin Ulduz (Kayıp Yıldız)" isimli kitapta topladığı hikâyeleri, anlatıcı tipleri ve bakış açısı yönünden değerlendirilmiştir.

Ali Rıza Zihak hikâyelerinde genel olarak I. tekil şahıs anlatıcını tercih etmiştir. Bu durumun doğal bir neticesi olarak eserlerde anlatılanların daha çok hatıralardan derlendiği izlenimi uyanmaktadır. İran Türklerinde modern anlamda hikâyenin sosyal ve siyasi şartlar neticesinde geç bir dönemde ortaya çıkması sebebiyle Ali Rıza Zihak'ın hikâyelerinde modern anlatıcı ile geleneksel anlatıcının birbirinden net çizgilerle ayrıldığı söylenemez. Hikâyelerde araya girerek okuyucuya seslenen yazar, geleneksel anlatım formlarından da yararlanmıştır. Yazarın III. tekil şahıs anlatıcı ve hakim bakış açısını kullandığı eserleri ise teknik yönünden oldukça başarılıdır. İncelenen eserlerde tercih edilen anlatıcı ve bakış açısının, dil ve üslubu büyük ölçüde etkilediği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İran Türk Hikâyesi, Anlatıcı Tipleri, Bakış Açısı

NARRATOR TYPES AND POINT OF VIEW IN STORIES OF ALİ RIZA ZİHAK

ABSTRACT

Perspective is a very important element not only for visual arts but also for fictional pieces of art. The positioning of the artist while creating the piece of art and his point of view determines the direction of the piece of art as well. The perspective issue in fictional pieces of art has been discussed a lot until today and various ideas have been suggested about it. In this study, the stories of Ali Rıza Zihak (one of the important representatives of Iranian prose literature) collected in his

*Bu makale Crosscheck sistemi tarafından taranmış ve bu sistem sonuçlarına göre orijinal bir makale olduğu tespit edilmiştir.

** Yrd. Doç. Dr. Ahmet Yesevi Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı, El-mek: bahadircucuyeter@gmail.com

book named “İtgin Ulduz (Lost Star)” were evaluated in terms of narrator and point of view.

Ali Rıza Zihak generally preferred first person singular in his stories. As a natural result of this preference there is an impression in his pieces of art that the told stories are rather compiled of memories. Due to late period occurrence of stories (in modern means) in Iranian Turks because of social and political conditions, it cannot be said in stories of Ali Rıza Zihak that modern narrator is completely separated from traditional narrator. The author, who addressed the reader by interfering in the story, also took advantage of the traditional narration forms. The pieces of art of the author where he used third person singular and dominant point of view, are also very successful. It has been determined that the preferred narrator and point of view in the pieces of art widely effected language and style.

Key Words: The Story of Inarian Turks, Narrator Types, Point of View

Kurmaca eseri ortaya çıkaran asıl husus karşılaşılan veya hayal edilen olayın ya da durumun yazarın zihninde oluşturduğu güçtür. Yazar, birtakım hassasiyetlerle olaylara ve durumlara yaklaşır ve bunun sonucunda eser vücuda gelir. Ancak kurmaca eserin dünyasında yazarın sözünü emanet edeceği bir anlatıcıya ihtiyaç duyulur. Seçilen anlatıcı, üzerine aldığı emaneti yazardan okuyucuya taşımakla yükümlü hâle gelir. “Her yazar, ifade etmek istediği düşünceye, nakledeceği vakaya ve eserine vermek istediği şekle göre anlatıcı veya anlatıcılar yaratmak zorundadır. Bunlar da itibarî eserlerdeki diğer kahramanlar gibi kendi şartları ve imkânları içerisinde yüklendikleri fonksiyonları yerine getirirler.” (Aktaş, 1984, 74) “Öykünün kurmaca dünyasında yerini alan anlatıcının nitelikleri anlatılan şeyin rengini, karakterini ve dilini tayin eder. Bir sanatçının gözüyle anlatılan öykü daha sanatkârane olur. Bir çocuğun gözünden anlatılan olaylar çocuksu olmak zorundadır. Yedi yaşında bir çocuğun gözünden anlatılan olaylar çocuksu olmak zorundadır.” (Kolcu, 2006, 22)

“Kurgulu metnin katılımcılarından olan anlatıcı, metnin sesidir; bunu genelleştirerek nakledilen bütün haber parçaları için düşünebiliriz. Yani, aktarılan her haber parçası için karşımıza çıkan ve ilk önce sesini duyduğumuz figür aktarıcıdır.” (Demir, 1995, 31)

“Anlatı, olayları ve kişileriyle bir dünya kurarken, bu dünya ile ilgili her şeyi söylemez. Belli şeylere değinir ve kalanı için okurdan bir dizi boş alanı doldurarak iş birliği yapmasını ister.” (Eco, 1996, 9) Bu arada anlatıcının anlatıdaki konumu da söylenenlerden veya söylenmeyenlerden hareketle tespit edilebilir. Bu tespit bizi, yazarın kullandığı bakış açısına götürür. Metinde seçilen anlatıcı ile birlikte bakış açısı da kısmen şekillenir. Metnin sesi olarak seçilen anlatıcının taşıdığı özellikler bakış açısını da büyük ölçüde belirler. “Modern anlatılarda önemli bir işleve sahip olan ‘bakış açısı’ en kısa tanımla olay, çevre ve kişilere bakılan optik açıdır.” (Aytür, 1974, 38; aktaran Tekin, 2003, 46)

Anlatıda kullanılan I. tekil, II. tekil/çoğul ve III tekil şahıs olarak adlandırılan anlatıcılardan birini seçen yazar, aslında bakış açısını da belirlemiş durumdadır. Çünkü yazarın I. tekil veya II. tekil/çoğul şahıs anlatıcıları -buldukları konum icabı- hakim bakış açısı ile donatabilme ihtimali bulunmamaktadır. “Ben, sen/siz” anlatıcıları olayları ancak yaşayan veya gözlemleyen konumunda olabilirler. Oysaki III. tekil şahıs anlatıcı, bakış açılarının tamamıyla donatılabilecek özellikleri haizdir.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/9 Summer 2013

Sözlü gelenekte destan ve halk hikâyesi anlatıcılarının üstlendiği aktarma görevi, zaman içerisinde türlerin gelişimi ve zenginleşmesi ile birlikte farklı şekillere bürünmüş, çeşitlenmiş ve karmaşıklaşmıştır. Bu sürecin sonunda anlatıcı, kurmaca metnin seyrini de belirleyen önemli bir konuma yükselmiştir. Şunu da belirtmek gerekir ki geleneksel anlatıcıdan modern anlatıcıya geçiş, birbirinden kolayca ayrılabilir bir kesinlikte olmamıştır. Birçok kereler kurmacanın anlatıcısı geleneksel anlatıcının hüviyetine bürünmüş olarak okuyucunun karşısına çıkmıştır.

İran Türk edebiyatının son dönem yazarlarından Ali Rıza Zihak¹, “İtgin Ulduz (Kayıp Yıldız)”² adını verdiği on üç hikâyeden oluşan kitabında geleneksel anlatıcı ile modern anlatıcıyı bir araya getirerek kullanan yazarlardan biridir. Konularını daha çok İran Türklerinin yaşayışından alan Ali Rıza Zihak’ın eserlerinde, genel olarak bir meddah veya halk hikâyesi anlatıcısının özelliklerini görmek mümkündür. “İtgin Ulduz” isimli kitabındaki hikâyeler incelendiğinde yazarın modern anlatıcı türlerinin yanı sıra geleneksel anlatıcı üslubunu da kullandığı görülmektedir. Zihak’ın hikâyelerinde “Az gittik, uz gittik; birazca yol gittik.” ve “Bunlar burda düşünmekte olsunlar men size Leber getirmekte...” şeklinde kullandığı geleneksel anlatımın geçiş formelleri, anlatıcıyı geleneksel anlatıcıya yaklaştıran özellikler olarak dikkat çekmektedir. Ayrıca yazarın birçok hikâyesinde karşılaşılan okuyucuyla sohbet eder tarzındaki ifadeler de geleneksel anlatıcının yansımalarına örnek olarak verilebilir.

Ali Rıza Zihak’ın hikâyelerinde dikkati çeken en önemli husus, konuların halkın sosyal yaşantısından alınmasıdır. İran’da çeşitli bölgelerde meskûn bulunan Türklerin yaşadıklarını başarılı bir biçimde gözlemleyen yazar, akıcı bir üslupla hikâyelerini kaleme almıştır.

Hatıralardan Yansıyanlar: “Ben”in Gözünden Hayat Sahneleri

Jean-Paul Sartre “Bir insan her zaman bir hikâye anlatıcısıdır; kendi hikâyeleriyle ve başkalarının hikâyeleriyle çevrili yaşar; başına gelen her şeyi onlar aracılığıyla görür ve hayatını anlatıyormuş gibi yaşamaya çalışır.” der. İnsan hem geçmişte etrafında olup bitenleri hatırlar hem de geleceğe ilişkin tasarımlarını kurgular ve bunları yaşayarak veyahut anlatarak kendi hayat hikâyesini oluşturur. Bu hayat hikâyesi oluşurken başka kişilerin hikâyelerine de temas eder. “Beş duyuya sahip olan insanoğlu, çevresindeki her türlü varlık, nesne, insan ve olayları algılayıp idrak edebilen; bunun sonucunda onlar hakkında yargıda bulunabilen bir varlıktır.” (Çetişli, 2004, 81) Bu şekilde oluşan hayat hikâyeleri ancak anlatıldığında bir değer kazanır. Bu anlatım genelde söz-sohbet ile gerçekleştirilirken sanatçı hassasiyetine duyarlılığına sahip kişilerin kaleminde sanat eseri formuna bürünür. “İnsanlar bir ömür boyu hikâye biriktirir ve fırsat bulduklarında uygun bir hikâyeyi seçerek anlatırlar. Aslında zekâyı tanımlayan da budur. Zekâ, doğru zamanda doğru hikâyeyi anlatma yeteneğidir.” (Randall, 1999, 74) Ali Rıza Zihak da etrafında olup bitenleri sanatçı hassasiyetiyle gözlemlemiş ve uygun zeminde bunları anlatmıştır. Zihak, hikâyelerinde genel olarak “ben” anlatıcısı tercih etmiş, okuyucunun zihninde gerçeklik hissini artıran bu anlatıcı tipini başarıyla kullanmıştır.

İtgin Ulduz’da yer alan on üç hikâyenin dokuzunda birinci tekil şahıs (ben) anlatıcısı kullanılmıştır. Kitaptaki ikinci hikâye olan “İbad Emi” de (İ. U., s.13) yazar, anlatıcı olarak köy öğretmenini seçmiş ve olayları onun dilinden anlatmıştır. Hikâyede olay, köy okulunda okuyan Aydın isimli çok başarılı bir öğrencinin, soğuk bir kış gecesinde babası tarafından komşu köye sigara almak için gönderilmesi ve yolda kurtlar tarafından parçalanarak öldürülmesidir. Yazar hikâyeye -kimin olduğu belli olmayan- bir cenaze merasimini anlatarak başlar. Cenaze merasiminden sonra hatıralardaki Aydın anlatılarak okuyucunun merakı biraz daha artırılır. Bu

¹ Ali Rıza Zihak hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Bahadır Gücüyeter, İran Türklerinde Çağdaş Hikâye ve Roman, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum, 2009.

² Ali Rıza Zihak, İtgin Ulduz, Züfa Neşriyyatı, Tahran, 1385/2006

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/9 Summer 2013

arada okuyucunun aklında “Aydın niçin ve nasıl öldü?” düşüncesi ustalıklı kurur. Önce Aydın’ın nasıl öldüğü sorusu cevap bulur. Ancak bu defa başka bir gerilim unsuru olarak Aydın’ın bu kış günü gece karanlığında komşu köye niçin gittiği sorusu belirir. Bu sorunun cevabı hikâyenin sonuna kadar bulunmaya çalışılır ve sonunda köylülerden İbad Emi’nin dilinden Aydın’ı ölüme götüren süreç anlatılarak hikâye tamamlanır. Hikâyedeki düğüm noktaları oldukça başarılı bir biçimde kurgulanmıştır. Yazar önce birinci tekil şahıs anlatıcısının noksanlığından istifade ederek okuyucunun merakını olaya çekmiş, sonrasında ise bu anlatıcısının noksanlığını giderecek şekilde bir şahidin dilinden anlatılanlarla vak’a zinciri tamamlamıştır.

Yazarın ben anlatıcılığı tercih ettiği bir diğer hikâyesi “Ayaklanan Karlar”dır (İ. U., S.18). Bu hikâyede İran Türklerinin genel durumu “Aslan”ın şahsında ifadesini bulur. Hikâyede önce hatıralar canlanır ve daha sonra İran-İrak Savaşı sırasında Aslan’ın yaralanması ve anlatıcısının ona yardım etmek için yanına vardığında yaşadığı utanç dile getirilir. Zira Aslan onu görür görmez “su” diye inlemiş ve bu sözcükle Aslan’la aralarında geçen “Çalurdım elinden ağacı ve deyirdim ‘su’ deme ‘ab’ dé kılarda ve o titrerken deyirdi: “Unuduram” başışla.” (İ. U., s.19) şeklinde cereyan eden diyalog aklına gelmiştir. Aslan’ın okulda Türkçe konuşmasını yasaklamasının verdiği eziklik hikâyenin temelini teşkil etmiştir. Bu hikâyede anlatıcısının aynı zamanda olayları yaşayan kişi konumunda bulunduğu görülmektedir.

Şahlık rejiminin sona erdiği dönemin anlatıldığı “Öldü Var Döndü Yo^L” (İ. U., s.20) isimli hikâyede de yazar birinci tekil şahıs anlatıcılığı tercih etmiştir. Ancak bu hikâyede modern anlatıcı üslubundan ziyade geleneksel anlatıcı üslubu hâkimdir. Yazar okuyucu ile arasındaki mesafeyi kaldırarak hikâyeyi sohbet havasında anlatmıştır. Hikâyede kullanılan “az gétidik, ço^L getdik, birazca yol gétidik” gibi ifadeler de eseri geleneksel anlatılara yaklaştıran bir özellik olarak dikkat çekicidir.

“Tamah Dişi” (İ. U., s. 29) yazarın I. tekil anlatıcılığı kullandığı bir başka hikâyesidir. Yazar hikâyeye kalabalık ve gürültülü bir kahvehane tasviri ile başlar. Tasvirten sonra gürültünün sebebini sezdirecek şekilde “bu üç ayda gıldığımız namazların heç biri gabul olmayıb” bir ifade kullanmış, ancak kılınan namazların niçin kabul olmadığını söyleyerek okuyucunun merakını konu üzerine toplamaya çalışmıştır. Daha sonra köylülerin hamam yaptıkları yerin sahibine para ödemedikleri ve onun da rızasının olmaması sebebiyle hamamda alınan abdestlerin kabul olmadığı, bu yüzden kılınan namazların da kabul olmayacağı inancındaki köylülerin infiali verilmeye çalışılmıştır. Hikâyenin çözüm bölümünde Hacı Hüseyin Ağa’nın teklifiyle aralarında para toplayan köylülerin arsa sahibine parasını verip bu dertten kurtulmaları anlatılmıştır. Yazar hikâyesine küçük menfaatlerden kaçınmak anlamına gelen “tamah dişini çekirmek” deyiminden hareketle “Tamah Dişi” adını koymuş ve hikâyenin sonunda “O yerin pulunu verib ‘tamah dişi’ mizi çekmişdik.” diyerek bu durumu açıklamıştır.

Kitaptaki yedinci hikâye olan “Oruc Ağa” (İ. U., s. 32) yazarın bir bakıma eserlerini kaleme alma sebebini gösteren, hikâyecilik anlayışını ifade ettiği öyküsüdür. Ona göre edebiyat bir eğlence aracı değil, halkı bilinçlendirmek için bir araçtır. “Oruc Ağa” isimli hikâyesinde alaylı bir üslupla bu görüşünü dile getirmiştir. “Oruc Ağa” yokluk içinde yaşarken başı dik yaşayan ama çok önemli eserler meydana getiren bir yazardır. Ancak Pehlevî rejiminin ülkede tekrar hâkim olmasından sonra tamamen kimlik değiştirmiş, polisiye hikâyeler ve aşk hikâyeleri yazmaya başlamıştır. Yazar bu durumu alaycı bir üslupla eleştirmiştir. Ali Rıza Zihak hikâyenin sonunda “Beli, benim eziz o^Lucularım, Oruc Ağa daha evvelki Oruc Ağa déyil. Amma söz söze gelende, Oruc Ağa yéne de özünü ^Lelgin böyük ve sadıç ^Lullu^Lçusu sanır. Oruc Ağa: - Kitablarımın satışı, benim işimin ne ^Leder “^Lel^Li” olduğunu gösterir déyir.” ifadesi ile Oruc Ağa’nın ve onun gibi düşünenlerin eserlerinin artık “haklı” değil “^Lel^Li” olduğunu belirterek kendi anlayışını dile getirmiştir (Gücüyeter, 2009, 85). Yazar bu hikâyede I. tekil şahıs anlatıcılığı tercih ederek duruma

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/9 Summer 2013

bakış açısını da gözler önüne sermeye çalışmıştır. Yazarın “menim eziz oğlularım” şeklindeki ifadesi yazar anlatıcının bir göstergesi olarak dikkat çekmektedir. Hikâye tekniği açısından bir eksiklik olarak görülen bu türden kullanımlar tıpkı Tanzimat Edebiyatı ilk dönem eserlerindeki gibi yazarın okuyucunun karşısına çıkması şeklinde tezahür etmiştir. Yazar bu suretle anılarını yazıyormuş gibi bir izlenim uyandırmış ve olaylardaki gerçeklik duygusunu artırmıştır. Bu hikâyede yazar her ne kadar I. tekil şahıs anlatıcıyı kullansa da anlatıcı olaya dâhil edilmemiş, sadece gözlemci konumunda kalmıştır.

Ali Rıza Zihak'ın kitapta “Armut Kâldı (Armut Hamdır)” (İ. U., s. 35) adıyla yer verdiği hikâyesi ilk olarak Varlık dergisinin 1988 yılındaki 70-4. sayısında “Başı Belalı Dilimiz” adıyla yayımlanmıştır. Varlık dergisinde yazar A. Ağçaylı takma adını kullanmıştır. Yazar, Varlık dergisinde “Tenz Hekâye (Mizahi Hikâye)” diyerek konuya yaklaşımını daha başta belli etmiştir. Hikâyede anlatılan konu İran’da yaşayan Türklerin aslında Türk olmadıklarını bunların Moğollar tarafından Türkleştirildiklerini ispatlamaya çalışan bir araştırmacının düştüğü komik durum gözler önüne serilmiştir. Ahmet Kesrevî tarafından ortaya atılan bu düşünceye karşı Prof. Dr. Cevat Hey’et ve Muhammed Rıza Kerimî gibi bilim adamları tarafından ilmi yazılar kaleme alınmıştır. Ali Rıza Zihak da bu konuda mizahi tarzda bir hikâye kaleme alarak düşüncelerini ifade etmiştir. Hikâye, düşüncelerini ispatlamak için çırpınan araştırmacının yanındaki yardımcısının dilinden anlatılmıştır. I. tekil şahıs anlatıcının bu şekilde kullanılmasıyla hikâyedeki mizahi unsurların daha da pekiştirilmesi amaçlanmıştır.

İnsanların saf inançlarının kötüye kullanılmasının konu edildiği “Gabandış Ehmed” (İ. U., s.40) hikâyesinde de yazar olayları birinci ağızdan anlatmayı tercih etmiştir. Muska yazarak, dua ederek insanlardaki rahatsızlıkları iyi eden sahte din adamının gerçekteki hâlinin anlatılması hikâyenin temelini oluşturmaktadır. Burada da Gabandış Ehmed’i eskiden tanıyan ve onunla muska yazıp dua ederken karşılaştıktan sonra durumu anlatan bir şahit konuşturulmuştur. Olayları yaşayan tanığın konuşturulması hikâyedeki kurgunun inandırıcılığını artırmıştır.

İran’da yaşayan Türklerin Türkçe eğitim alamamalarının sonuçlarının anlatıldığı “Galar Hedice Görer Netice” (İ. U., s.48) hikâyesinde de yazar hikâyedeki anlatıcının hatıralarından faydalanmıştır. Çocuğunun öğretmen olmasını isteyen işçi bir babanın yaşadıkları hikâyenin konusunu teşkil etmektedir. Eğitim alan çocukların Farsça öğrenmekte çektikleri güçlükler de hikâyenin bir başka boyutunu oluşturmaktadır. Buradaki anlatıcı olayların merkezinde yer almakta ve olayları birinci ağızdan nakletmektedir.

İran-Irak savaşının farklı bir boyutunun anlatıldığı “Yorġan Ali'nin Ehvalatı”(İ. U., s.52) isimli eserinde ise yazar farklı bir konuyu ele almıştır. Bilindiği üzere 1980-1988 yılları arasında İran-Irak savaşı yaşanmış ve bu bölgede yaşayan insanlar oldukça acı çekmiştir. Bu savaş yılları içerisinde yaşananlardan yazar aslında çok da dikkat çekmeyen bir konuyu işlemiştir. Savaş yıllarında İran ordusu safında cepheye savaşan “Yorġan Ali” kendini farklı bir görevde bulur. Savaşta alınan esirlerle röportaj yapmak isteyen Tahran Radyosu görevlileri, esirlerin bir kısmıyla hiçbir şekilde anlaşamazlar. Çünkü Iraklı esirler ne Arapça ne de Farsça bilmektedirler. Bu esirler Irak’ta yaşayan Türkmenlerdir. Bu durumda iş İran Türklerinden Yorġan Ali’ye düşer. Yazar, İran-Irak savaşının karanlıkta kalan bu yönünü böylece vurgulamaya çalışır. Hikâyenin son kısmında yazarın “Hele size deyim ki, indi de yene tekrar, Yorġan Ali cebheye g tmek isteyir.. Ağı, o g nden beri  esebelerinde  ığan jurnalın bağ katibi, onu dara  ısnayıb ki gerek g desen esir tutulub tutulmayan Kerk kl  dillağlarımız ile m sahibe  desen. Hemi de iki ayağını tep b bir bağma a ki Kerk k bayatlarından elli altmığ dana toplayıb getiresen ki mecellede derc ola. Yorġan Ali de sabah bug ndiki bu me sed ile cebheye sarı yola d ğe. Amma belli deyim nedendir ki, Yorġan Ali ne e g nd  Azerbaycan bayatılarını ezberlemekdedi?!” ifadeleri iki farklı  lke adına savaşan soydağların k lt rindeki birliğe de vurgu yapmaktadır.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/9 Summer 2013

Bu hikâyede kullanılan I. tekil şahıs anlatıcı olayları sadece dışarıdan gözlemleyerek aktarmaktadır. Buradaki anlatıcı olaylara ve olaylarla ilgili anlatılanlara şahit olan konumunda bulunmaktadır. Burada anlatan ve anlatılanın kesişmesi gibi bir durum söz konusu olmadığı için daha rahat bir anlatım dikkati çekmektedir. Ancak anlatıcının okuyucuya seslenmesi yine geçmiş zaman ravilerinin üslubunu çağrıştırmaktadır.

Kurguda İmkânların Sınırsızlığı

Daha önce de belirtildiği üzere yazar hayattan aldıklarını anlatmak için bir yöntem tercih eder. Anlatılacaklar her zaman için birinci ağızdan anlatıma uygun olmayabilir. Bu durumda yazar imkânları daha geniş olan bir anlatıcıya ihtiyaç duyar. (O) anlatıcı, anlatı sisteminde en fazla yer verilen ve esnek yapısı itibarıyla yazarlar tarafından en fazla tutulan (popüler) bir anlatıcıdır. Gücü ve yeteneğiyle o, anlatı evrenine adeta bir cazibe merkezi oluşturmakta, dolayısıyla anlatının kaderini yönlendirmektedir. Onun kişiliği ve marifetiyle devreye sokuyan anlatım biçimi (3. tekil kişi yöntemi) romancıya adeta bir fırsatlar manzumesi sunmaktadır (Tekin, 2003, 28).

Ali Rıza Zihak kitabındaki dört hikâyesinde bu anlatıcı tipini tercih etmiştir. Yazar bu anlatıcıyı aynı zamanda hakim bakış açısıyla kullanarak anlatım imkânlarını biraz daha artırmaya çalışmıştır.

Kitaptaki ilk hikâye olan ve aynı zamanda kitaba adını veren “İtgin Ulduz” (İ. U., s. 9) yazar tarafından ilk olarak A. Ağçaylı takma adıyla 1361/1982 yılında Varlık dergisinin 39-40. sayılarında yayımlanmıştır. Bu hikâyede sazı elinden alınan âşığın yürek sıkıntısı anlatılmaktadır. Şahlık rejiminin hüküm sürdüğü yıllarda İran’da yaşayan Türklere uygulanan baskının yansımalarından biri olan âşıkların faaliyetlerinin yasaklanması bu hikâyenin ana temasını teşkil etmiştir. Burada hâli anlatılan Tebrizli Türk âşıklardan “Ulduz” mahlasını kullanan Âşık Ali Vahid’dir. Saz çalması yasaklanan âşığın içinde bulunduğu ruh hâli başarılı çözümlenmelerle anlatılmıştır. Yazar, anlattığı konuya uygun olarak III. tekil şahıs anlatıcı ve hakim bakış açısını kullanmıştır. Seçilen bu anlatıcı ve bakış açısı, yazarın hareket alanını genişletmiştir. Önce âşığın ve ortamın tasviri ile anlatıma başlayan yazar, daha sonra âşığın içinde bulunduğu durumu gözler önüne sermiştir.

Yazar, karanlık bir gecede âşığın duyduğu yürek sıkıntısı da dâhil her şeyi görür bir konumdadır. “Ona éle gelirdi ki, éllerinin ketmegi, illerden beri çektiği derdler idiler ki ketmek şeklinde ellerinde yér salmışdılar. Şayed de éllerine ba^Larken: ‘O saz çalan éllerimi itirdim’ déye hebse alınmış sazının gayğısına galmışdı.”

Hikâyenin sonunda yazar, sazının telleri bağlanan diline kilit vurulan âşığın dilinden şu dizeleri söyler:

“Uyan Settar Tanım gör neler oldu
Analar gözleri yaş ile doldu
Bacılar el atıb saçların yoldu
Aynalı tüfengi téz yetir mene.”

Ali Rıza Zihak’ın şahlık rejimi döneminde köylülerin çektiği sıkıntıları anlattığı öyküsü “Yo^La Belem İşlemez” (İ. U., s.25) geleneksel anlatım formlarının da kullanıldığı bir eserdir. Yazar “Vebali déyenlerin boynuna” şeklinde geleneksel anlatılarda kullanılan bir ifadeyle hikâyeye başlamıştır. Hikâyede Güzelabad köyüne bir oku yaptırmak isteyen köylülerin çektiği sıkıntı anlatılmaktadır. Yazar, öykünün her aşamasında köylülerle birlikte dir. Yazar ayrıca tıpkı bir halk hikâyesi anlatıcısı gibi mekânlar arasında geçişler de yapmaktadır. Birbirine paralel olarak

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/9 Summer 2013

seyreden iki olay arasındaki geçişte kullanılan “Bunlar burda düşünmekte olsunlar men size Leber getirmekde” ifadesi bunun bir örneği olarak karşımıza çıkmaktadır.

Şah rejiminin savunucusu olan Faytoncu Rüstem'in hikâyesinin anlatıldığı “Faytonçı”, Ali Rıza Zihak'ın Şah döneminde yaşanan zorbalıkları anlatmak için kaleme aldığı bir hikâyesidir. Bu eserde Muhammed Rıza Şah'ın İran'da iktidarı ele aldığı dönemde başlayan sıkıntılar faytoncunun şahsında somutlaştırılarak anlatılmıştır. Hikâyede III. tekil şahıs anlatıcı hâkim bakış açısıyla donatılarak olaylar akıcı bir şekilde anlatılmıştır. Yazar bu hikâyede “İndi şehir ehlinin her birisi ‘Deli Dumrul’ kimi Ezrail a^Ltarırlar.” şeklinde bir ifade kullanarak metinlerarası bir gönderme yaparak anlattıklarını pekiştirme yolunu da tercih etmiştir.

Kitaptaki son hikâye olan “İn'am” (İ. U., s. 55) yazarın III. tekil şahıs anlatıcı ve hakim bakış açısını kullandığı hikâyesidir. Hikâyede etrafındakilere ne kadar dürüst olduğunu göstermeye çalışan bir tüccarın hazin sonu anlatılmaktadır. Tüccar, bir hamala, mescide namaza gittiğinde cemaatle bulunduğu bir anda yanına gelmesini bir miktar para kaybettiğini söylemesini tembihler. Hamal, tüccarın söylediği gibi yapar ve hamalın söylediği parayı tüccar kendisine verir. Ancak yazar bütün bunları hikâyenin başında değil de sonunda anlatır. Hikâye tüccarın mescidden düşünceli bir şekilde çıkmasıyla başlar. Yazar, tüccarın bütün aklından geçenleri, düşündüklerini anlatıcı vasıtasıyla aktarır. Önce hamala verdiği paranın geri gelmemesinden endişe eden tüccar, daha sonra hamalın hileyi etrafındakilere anlatması sonucunda kaybedeceği itibarı düşünmeye başlar. Bütün gece boyunca bunları düşünen çok kısa süre uyuduğunda bile rüyasında bunları gören tüccarın kalbi daha fazla dayanmaz ve tüccar sabahı göremeden ölür. Tüccarın yaşadıkları ancak yasının üçüncü gününde hamalın taziye evine gelmesi ve tüccarın hanımına sessizce yaşananları anlatıp parayı vermesiyle anlaşılır. Yazar tüccarın ruh hâlini gördüğü rüyayı da katarak başarılı bir şekilde anlatmış, III. tekil şahıs anlatıcı ve hakim bakış açısını oldukça başarılı bir şekilde kullanmıştır. Özellikle hikâyenin başında hamalla tüccar arasında geçen diyalogu vermeyen yazar hikâyenin düğüm noktasını oldukça başarılı bir şekilde kurgulamıştır.

Sonuç

Ali Rıza Zihak hikâyelerinde genel olarak hatıralarından faydalanmış; yaşadıklarını, gördüklerini ve duyduklarını başarılı bir şekilde nakletmiştir. Hikâyelerin çoğunun kaynağının hatıralar olması eserlerin daha çok I. tekil şahıs (ben) anlatıcı ile kurulmasını beraberinde getirmiştir. Yazar, (ben) anlatıcıyı kullanırken doğrudan olayların içerisinde yer alan anlatıcıyı tercih ettiği gibi gözlemci anlatıcıyı da kullanılmıştır.

Yazar birçok hikâyede geleneksel anlatıcı ile modern hikâye anlatıcısını birlikte kullanmıştır. Bazı hikâyelerde geçmiş zaman ravilerinin kullandıkları üslup baskın bir şekilde kendini hissettirmektedir. Yazarın kullandığı bu üslup, İran'da daha çok âşıkların anlattıkları hikâyelere alışkın olan ve modern hikâye ile yeni tanışan Türklerin bu alışkanlıklarına bir nebze de olsa uyması sebebiyle halkın içerisinde eserlerin okunması ve benimsenmesi için yararlı olmuştur. Yazar (ben) anlatıcının kısıtlı imkânlarını, şahit gösterme ve olayları başkasının dilinden nakletme gibi vasıtalarla genişletmiştir.

Yazarın bu anlatıcıyı kullandığı eserlerinde dil oldukça sade ve okuyucuyla sohbet havası hâkimdir. Yazar belli yerlerde okuyucuya seslenerek bu durumu daha da pekiştirir.

Ali Rıza Zihak'ın III. tekil şahıs (o) anlatıcıyı kullandığı eserleri ise teknik yönünden kusursuzdur. Özellikle İtgin Ulduz ve İn'am hikâyelerinde yazarın başarılı ruh çözümlemeleri dikkat çekicidir. Hakim bakış açısını tercih eden yazar, bu anlatıcı ve bakış açısının sınırsız imkânlarından sonuna kadar istifade etmiştir.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/9 Summer 2013

Sonuç olarak Ali Rıza Zihak, İran Türk hikâyesinin gelişimi için önemli bir kilometre taşı olmuştur. Yazar eserleriyle hem hikâye türünün halk arasında benimsenmesine yardımcı olmuş hem de Genceli Sebahî, Samed Behrengi ve Aziz Muhsinî gibi hikâyecilerle birlikte modern hikâye türünün İran Türk edebiyatı içerisinde gelişmesine hizmet etmiştir.

KAYNAKÇA

- AKTAŞ, Ş. (1984). Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş, Ankara: Birlik Yayınları.
- ÇETİŞLİ İ. (2004) Metin Tahlillerine Giriş 2, Hikâye-Roman-Tiyatro, Ankara: Akçağ Yayınları
- DEMİR, Y. (1995) İlk Dönem Hikâyelerinde Anlatıcılar Tipolojisi, Ankara: Akçağ Yayınları
- ECO, U. (1996). Anlatı Ormanlarında Altı Gezinti (Çev. Kemal Atakay), İstanbul: Can Yayınları.
- GÜCÜYETER, B. (2009) İran Türklerinde Çağdaş Hikâye ve Roman, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- KOLCU, A. İ. (2006). Öykü Sanatı, Konya: Salkımsöğüt Yayınları.
- RANDALL, W. L. (1999) Bizi Biz yapan Hikâyeler (Çev. Şen Süer Kaya) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- TEKİN, M. (2003) Roman Sanatı I, İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- ZIHAK, A. R. (2006) İtgin Ulduz, Tahran: Züfa Neşriyatı.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/9 Summer 2013

